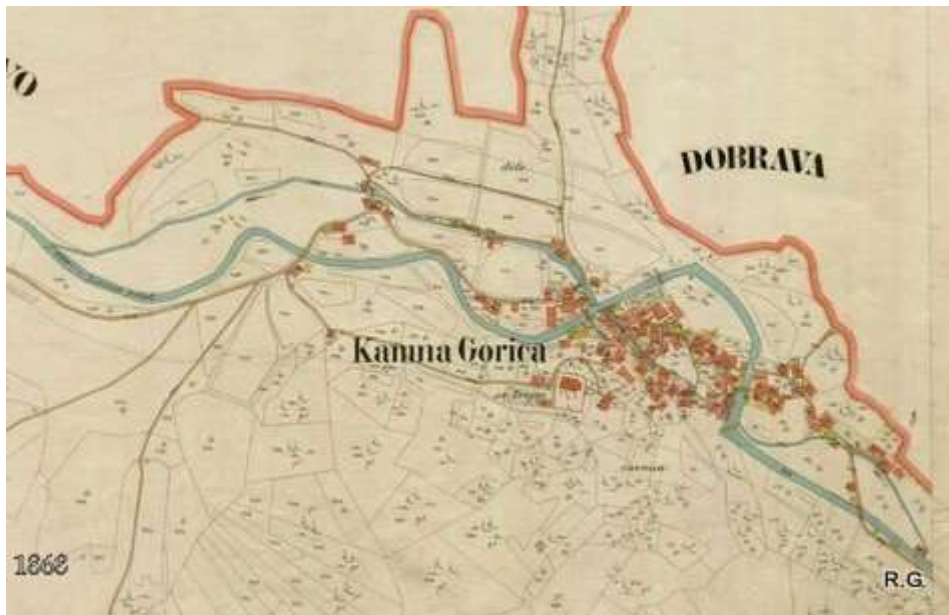

VODNJAKI IN VODOVOD NA DESNEM BREGU SAVE

Vodnjaki in šterne v Kamni Gorici

Kamna Gorica, reambuliran fran. kat., 1868

Vir: ARS (posredoval Rok Gašperšič)

Dovoljenje za studenčnico. Za Kamno Gorico je veljalo od nekdaj, da je dobro preskrbljena z vodo. Skoznjo teče Lipnica, vendar ni bila za pitje, ker so se vanjo iztekale odpadne vode, vanjo so metali vso mogočo nesnago, pa tudi gnojnica iz gnojnih jam je pronicala v potok. Zato je bil v vasi osemnajst vodjakov - štern. Gospodarji pa niso dovoljevali, da bi drugi zajemali vodo iz njih. Zaradi številnih pritožb je Zdravstveni zavod v Ljubljani naredil po prvi svetovni vojni dva javna vodnjaka v vasi, da je bilo pitne vode dovolj za vse.

Valetin Šparovec se takole spominja tistih časov: »Vse boljše hiše so imele svoje šterne - drugi so dobili vodo v potoku, ki je tekel skozi vas. V poletnem času pa s bili posebnost naravni studenci z mrzlo vodo. Takega so imeli tudi Kapusi. Do njega je peljala ozka viseča brv, saj je bil na njihovi posesti na drugi strani potoka Lipnica. Studenček je bil obložen s skalami in tako zaprt, da si lahko zajel vodo iz njega le z lončkom. Nad njim je bila mogočna smreka, ki je v vročih dneh dajala senco in hlad. Ob tej Kapusovi domačiji pa so stali vigenjci in kovačnica mojega očeta. Kovači, ki jim je v poletnem času teklo od obraza in po telesu, niso smeli brez dovoljenja zajeti te vode, da bi si pogasili žejo.«

Vir: Kamna Gorica na nakovalu časa (avtor Marjan Kunej; Gorenjski kraji in ljudje IX. - GM Kranj, 1999)

Vladimir Kappus (z lončkom) pri vodnjaku, 1942
Vir: arhiv Rok Gašperšič

Vodnjaki v Kamni Gorici. Kamna Gora je prepredena z vodo in vaščani je niso potrebovali le za poganjanje kovaških koles, temveč tudi za vsakodnevno življenje. Dolgo časa so vodo tudi za pitje jemali v grabnu. Zidane škarpe ob vodi so bile le tam, kjer so stanovali premožnejši, povsod drugod so bil ob straneh le hrastovi koli, za njimi pa pritrjeni dve lati ena nad drugo. Ob robu je raslo zelenje, največ rumene zlatice, pod latami pa so počivale ribe, ki smo jih na skrivaj tudi lovili, kadar so ustavili vodo. Ko so na jezu zaprli vodo, so rekli, da so »vodo dol vrgli« in vsi so vedeli kaj to pomeni. RIBE so se takrat pognale po strugi, da bi se rešile, in otroci smo jih velikokrat pobirali. Dejali so, da jih »rabutamo«. Tega pa nikakor niso smeli izvedeti Kappusi, ki so si lastili vse te ribe. Kappusi so imeli v zgornjem delu, tam kjer je sedaj novo naselje, tudi tri bajerje, v katerih so gojili postrvi.

Ker je bil potok nemalokrat onesnažen, so si gospodarji delali hišne vodnjake, »šterne«. Po vasi so jih imeli nekoč gospodarji na svojih dvoriščih kar 30, eden je bil še pred šolo in eden na dvorišču takratnega Pensiona Jelovica. Zasebne vodnjake so imeli pri Skirarju (danes hišna št. 1), pri Muj (št. 2), pri Lazarju (št. 5), pri Cenet (št. 10), pri Naceljnu (št. 12), pri Jošt (št. 13), pri Žvanu (št. 15), pri Nacetu (št. 16), pri Jurjovih (št. 17), pri Barbnem (št. 19), pri Mesarju (št. 21), pri Pohovtu (št. 24), pri Boltarju (št. 27), pri Kapusu (št. 29), v konzumu (št. 34), pri Magušarju (stara pošta, št. 34), pri Botrc (št. 36), pri Debevc (št. 37), pri Tehant (št. 40), pri Pristavc (št. 41), pri Kos (št. 47), pri Globočnik (št. 51), pri Skalarju (pri Trpin, št. 53), pri Matičevih (št. 56), pri Tafabrsk (št. 59), pri Keknih-Anezurc (št. 60), pri Svetin (št. 62), pri Mršou (št. 65), pri Antonu (št. 67), pri Pulej (št. 68). Za tiste, ki lastnih »štern« niso imeli, je občina napravila dve javni, eno pod Lipo (vaško središče ob veliki lipi sredi vasi, kjer je nekoč stala fužina) in eno pod Markovim (to je v spodnjem delu vasi, blizu Markovega znamenja pred hišno št. 7).

Vir: Zgodbe iz mojega spomina (avtor Valentin Šparovec; Vigenjc, leto VIII., - Kovaški muzej Kropa, 2008)

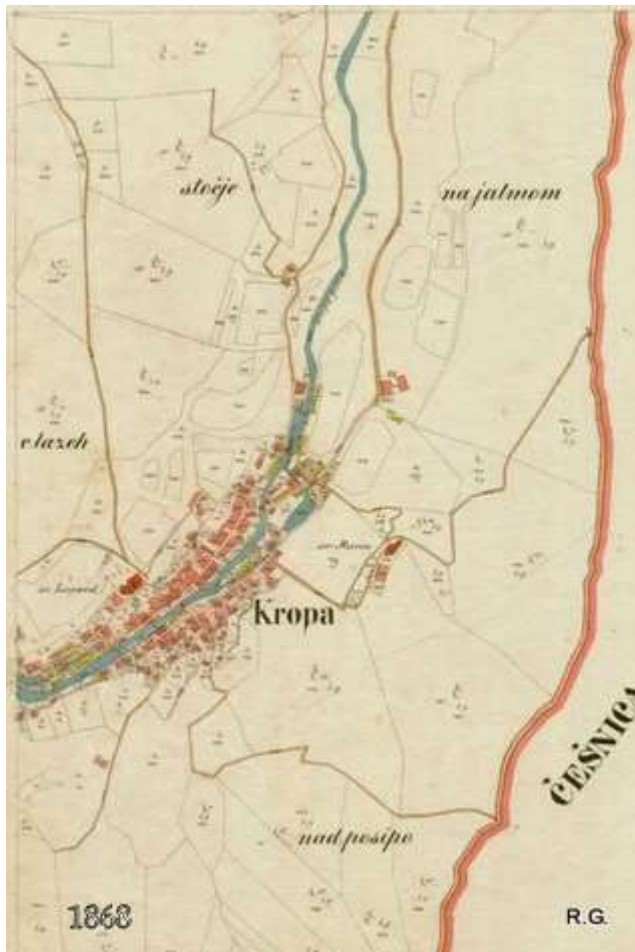

Antonovi (družina Šušteršič) pri domači šterni, 1939 ali 1949
Vir: arhiv Rok Gašperšič

Javna vodnjaka v Kamni gorici. Dobili smo v vasi dva nova prav higijenična vodnjaka in prišli tako do izborne studenčnice. Največ zaslug ima pri tem naš agilni župan Jožef Špendal. Štirinajst dni je od tega, kar nam je prvič zasijala električna luč. Tako so se nam izpolnile dolgoletne želje. Lepo Miklavževo darilo.
Domoljub, 12. 12. 1928

V prospektu penziona Jelovica, je zapisano, da je v vse prostore napeljana električna razsvetljava, penzion pa ima tudi lasten vodovod s prvovrstno gorsko pitno vodo.
Vir: Življenje v Kamni Gorici v prvi polovici 20. stoletja (avtorica Kaja Beton; v Vigenjc, leto V., - Kovaški muzej Kropa, 2005)

Studenci v Kropi

Kropa, reambuliran fran. kat., 1868
Vir: ARS (posredoval Rok Gašperšič)

Za razliko od položne Kamne Gorice, so bile kroparske hiše vkopane v strmi breg in le redke se niso naslanjale v hrib. Mnoge hiše so imele izvir studenca kar ob hiši (nekateri delujejo še danes), tako, da gradnja vodnjakov ni bila potrebna. Kapnice v Kropi niso nikoli uporabljali.

Vir: Rok Gašperšič

Razvejanost voda v Kropi, 1689

Vir: Slava vojvodine Kranjske (bakrorez Janez Vajhart Valvasor)

Hiše ob Kroparici, 1929

Vir: Ilustrirani Slovenec (22. 09.); DAR

... Mnoge hiše stojе tesno ob vodi, da so stanovalci ob vsaki količkah močnejši povodnji v nevarnosti, da jim odnese še to bore streho. Mnogi prostori zaradi vlažnosti niso primerni ne za shrambo ne za bivanje. Ob nalivih pronica voda v prostore, ki ležijo na obrežni strani. ...

Vir: Stanovanjske razmere in notranja oprema stanovanj v Kropi od tradicije k sodobnosti (avtorici Anka Novak in Tatjana Dolžan; Kroparski zbornik, 1995-Občina Radovljica in Tovarna vijakov Plamen Kropa).

Rake v Kropi

Potok Kroparica teče po strugi, rake pa so bili zgrajeni (zidani ali leseni) kanali po katerih so speljali vodo na vodna kolesa, ki so jih imeli pri kovačnicah za pogon mehov ali težkih kladiv - norcev. Nekoč je bilo v Kropi več rak (ohranjene so tri) njihova voda pa je poganjala najmanj 60 vodnih koles. Zaradi dovolj vode in njenega strmega padca od izvira skozi vso dolino je bilo v Kropi sploh mogoče da se je razmahnilo žebjarstvo v tako velikem obsegu. V Kamni Gorici so imeli tudi dovolj tekoče vode, ki pa je zaradi položne Lipniške doline imela majhno vodno moč. **Vir: Rok Gašperšič**

V Kropi so bile rake zaradi mehov, ki so jih imeli v kovačnicah. Ženske so imele možnost pranja v rakah. Če so bile rake niže od poti, so imele napravljen podest, da so lahko prale. Do povodnji leta 2007 je bil poseben kamen ob vodi, da so lahko z njim udarjale po perilu. **Vir: Joža Eržen**

Rake do mlina v Kropi, 1894

Vir: Vladislav Benesch (posredoval Rok Gašperšič)

Rake ob Kroparici (v ozadju perica), ok. 1960

Vir: Digitalni arhiv Radovljica

Na obeh slikah so iste rake. Na Beneshovem lesorezu so lesene, ki so jih leta 1920 pozidali (letnica je v betonski steni). Vzidali so žebljarske kamnite podstavke in kamnite bloke, ko so podrli zgornjo fužino. Na razglednici so torej iste betonske rake, ki so ohranjene še danes.

Spomnil sem se, da je bil znan vodni rezervoar za župnišče. Pred desetletji smo ga iskali, pa ga nismo dobili. Je le preteklo že veliko let. Znano je tudi, da so našli cevi, ki naj bi bile celo iz rimskih časov.

Vir: Joža Eržen

Vodovod v Kropi

Strugo Kroparice so morali zaradi visokih voda večkrat popravljati. Povodenj leta 1937 (podobna tisti iz leta 2007) je Kroparje primorala, da so zgradili kamnite skočnike v Dnu nad Kropo. V času županovanja Franca Petrača v Kropi, je bil leta 1939 zgrajen vodovod. Leta 1940 so zgradili zbiralnik vode pod Špikom. Potrditev je letnica na vratih zbiralnika.

Vir: Joža Eržen

Krajevna kronika: Tako zaželeni vodovod je konec septembra začel delati. Gradi Higijenski zavod, ki je še prej izvedel zajetje pod Špikom. Upajo, da bodo letos dovršili glavno progo, ki se bo nadaljevala kasneje proti Dobravi in Kamni Gorici (po Stočju). Sedaj polagajo stomilimetrske cevi. Izkop je globok poldrugi meter in zelo ovira promet po ozkih ulicah... Ob zaključku lista, 30.novembra so prišli z izkopom do ljudske šole. **Vir: Zadrugar; December 1940, št. 4 (posredoval Joža Eržen)**

Gradnja vodovoda. Če potuješ od Kroppe dalje proti izviru Kropenščice, vidiš, da se ob hudourniku kopljejo jarki za vodovodne cevi. Letos ob Božiču upa imeti Kropa vodo iz vodovoda napeljana v svojih hišah. Gradi jo higienski zavod v svoji režiji. Zopet primer, kako banska uprava, ki je omogočila to prepotrebno delo, podpira ta izključno delavski kraj, kajti Kropa bi tega ne zmogla sama.

Vir: Gorenjec, 26. 10. 1940

Regulacija Kroparice (Kropenščice). Omeniti bi bilo še vsakoletna regulacijska dela ob hudourniku Kropenščici, ki jih vrši ta odsek indirektno tudi za regulacijo Kroppe same. V sredi Kroppe so skoro že obnovljeni vsi obrežni zidovi hudournika, vse je lično izdelano iz lomljenega kamna v cementni malti. Dela se tudi na ureditvi jezov v Kropi sami. S tem zavarovanjem bregov Kropenščice bo minila bojazen Kroparjev, da jih podivjana Kropenščica ne odnese s hišami vred.

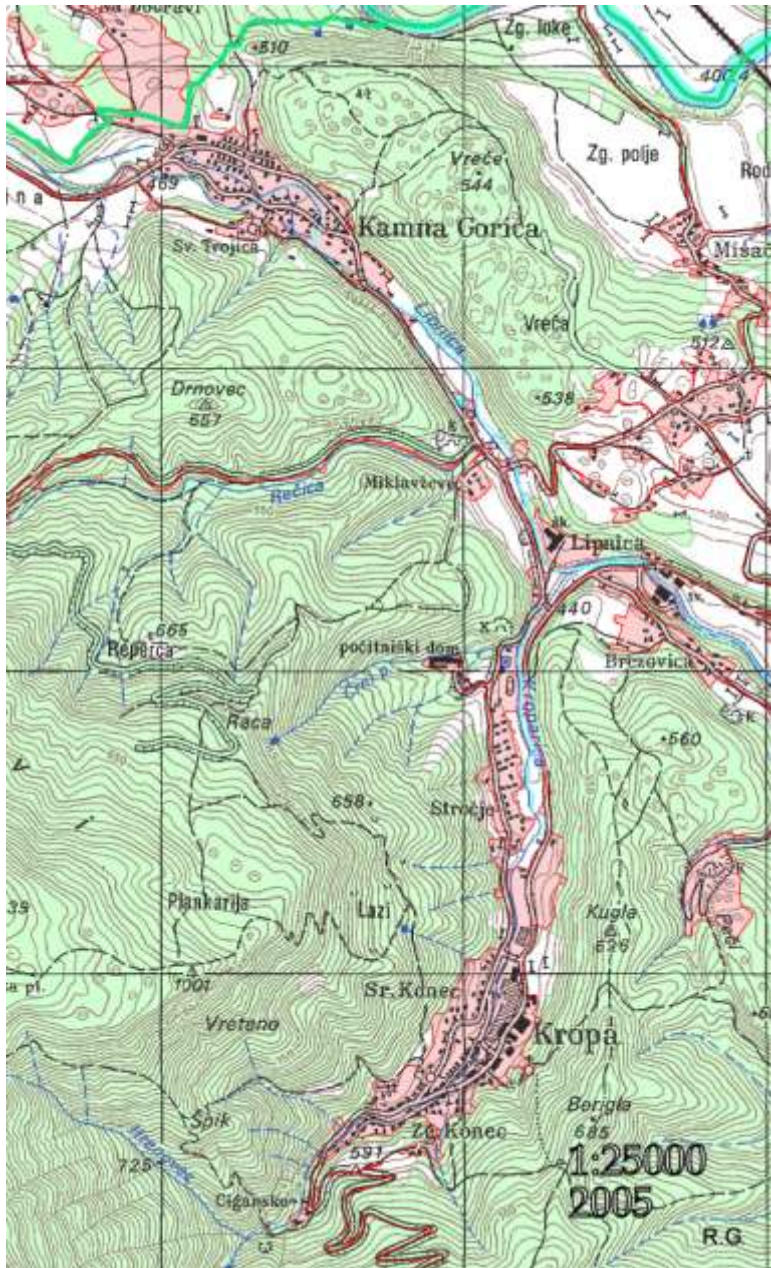
Vir: Gorenjec, 26. 10. 1940

Mišače, Dobrave in Brezovica

Vodovod na Mišačah. Na Mišačah je kmet Šlibar zgradil leta 1909 lasten vodovod do svoje hiše in hleva. Zajetje in rezervar sta na našem zemljišču, sistem še deluje vendar vodde ne uporabljamo, ker je onesnažena iz izcedkov nekdanjih divjih odlagališč Dobravcev na kraških Vrečah (hribom nad Mišačami). Javni vodovod je bil na Mišače, Dobrave, Brezovico napeljan šele leta 1961.

Vir: Rok Gašperšič

Desni breg

Zemljevid voda v Kropi in Kamni Gorici, 2005

Vir: posredoval Rok Gašperšič.

Gradnja vodovoda na desnem bregu Save se je pričela nekoliko kasneje. Iz tega obdobja obstaja tudi organiziranost dejavnosti in sicer Vodovod Kamna Gorica. Področje Kroke, Kamne Gorice, Lipnice in Dobrave je bilo oskrbovano iz veliko manjših vodnih virov z območja Jelovice. Le-ti so bili do konca osemdesetih let količinsko in kakovostno zadovoljivi. Kasneje, s hitro urbanizacijo Lipniške doline, pa je bilo potrebno poskrbeti za nove vodne vire. Po dolgoletnih opazovanjih se je sredi osemdesetih let uredilo zajetje Kroparice, ki pa kljub mnogim ureditvam še danes ne daje želenih rezultatov.

Zaradi pomanjkanja pitne vode v Lipnici je bil sredi devetdesetih let v Lipnici zgrajen nov globinski vodnjak, ki daje kvalitetno pitno vodo za večji del Lipnice in Lancovega. V letu 2000 je bil vodovod napeljan tudi do kmetije pri Boltarjevih (Rogač) in

obnovljen vodovod za celotno območje Zgornje Lipnice. Zanimivo je povedati, zakaj področje Lipnice in Lancovega nikoli ni bilo oskrbovano iz vodovodnega sistema Kropa ali natančneje iz zajetja Kroparice. Pregovorno tiho nesoglasje med Kroparji in Kamničani je botrovalo spremembi načrtovanega vodovoda in kasnejši izdelavi globinskega vodnjaka.

Vir: Razvoj komunalnih dejavnosti v zadnjih sto letih - Izgradnja vodovoda v občini; avtorica mag. Bernarda Podlipnik (Med Jelovico in Karavankami - Radovljiški zbornik - Občina Radovljica, 2000).

Pripravil Digitalni arhiv Radovljica in Rok Gašperšič

Objavljeno: 25. 10. 2011